

MILOŠ ZELENKA

KOMPARATISTICKÉ KONFRONTACE A PERSPEKTIVY

Impulsy pro české a slavistické srovnávací myšlení

Abstract

Confrontations and perspectives of comparative studies. Fresh impetus to Czech and Slavic comparative thought

This paper explores the concept of intercultural comparative studies, assessing its importance for constituting the history of national literature. It lends Czech comparative thought new methodological impetus from two translations of foreign „introductions“ to comparative scholarship: Claudio Guillén’s *Mezi jednotou a růzností. Úvod do srovnávací literární vědy* (2008) [Entre lo uno y lo diverso: introducción a la literatura comparada (ayer y hoy) (1985)]; and Angelika Corbineau-Hoffmann’s *Úvod do komparatistiky* (2008) [Einführung in die Komparatistik (2004)]. Guillén’s comprehensive work surveys the condition of comparative literary studies in the 21st century, namely its shift from formalist-structuralist theories towards anthropology, sociology, the area theory and post-colonial studies. Corbineau-Hoffmann then does not go beyond the basic information about the field she considers not as a strictly delimited discipline but rather as literature (text) overlapping other kinds of art and cultural contexts. Especially valuable are her reflections on imagology as a comparative field of research investigating the mutual „neighbourhood“ relations of myths and stereotypes through the study of literary texts. Both translations definitely enhance Czech theory of literature, although their editorial design fails to respect the vernacular tradition of Czech comparative studies of literature.

Abstrakt

Studie se zabývá koncepcí interkulturní komparatistiky a vymezuje její význam pro koncipování národních literárních dějin. Do českého myšlení o srovnávací literatuře jako metodologické impulsy včleňuje dva překlady jinonárodních „úvodů“ do komparatistiky: Claudia Guilléna: *Mezi jednotou a růzností. Úvod do srovnávací literární vědy* (2008) a Angeliky Corbineau-Hoffmann: *Úvod do komparatistiky* (2008). Guillénova rozsáhlá práce mapuje stav srovnávací literární vědy v 21. století, zejména její příklon od formalisticko-strukturálních teorií k antropologii, sociologii, teorii areálu a postkoloniálním studiím. Corbineau-Hoffmann přináší pouze základní informaci o oboru, který chápe nikoli jako přísně vymezenou disciplínu, spíše jako přesah literatury (textu) k jiným druhům umění a kulturním kontextům. Cenné jsou zejména reflexe věnované imagologii jako komparativnímu oboru, který studuje mýty a stereotypy ve vzájemných „sousedských“ vztazích prostřednictvím slovesných textů. Překlady obohacují českou literární teorii, problematičká se však jeví jejich editorská a redakční úprava, která nepřihlíží k domácí tradici české literární komparatistiky.

Klíčová slova

literární komparatistika ■ kulturní a areálová studia ■ C. Guillén ■ A. Corbineau-Hoffmann ■ imagologie ■ brněnská morfologická škola

Key Words

comparative studies of literature ■ cultural and area studies ■ C. Guillén ■ A. Corbineau-Hoffmann ■ imagology ■ the Morphological School of Brno

Vědomí, že teoretické myšlení o srovnávací literatuře v bývalém Československu navázalo na dlouholetou tradici slavistického bádání a získalo solidní mezinárodní ohlas, nebývá dnes často připomínáno. Naopak, upadá do pohodlného nevědomí, které umožňuje pronášet diletantům pravdy prezentované jako „impulsy“ elementárního významu. Jestliže ještě před deseti, patnácti lety, komparatistika byla v prostředí našich literárních kritiků považována za zbytečné teoretizování, které bohemistům neulehčuje ponor do hloubkové struktury domácích textů, v současnosti se stává módním zaklínadlem, synonymickým vyjádřením pro existenci literatury samotné v rámci jiných umění a rozmanitých forem kulturní praxe. Současná konjunktura překladů komparatistických prací vychází z potřeby přehodnocování zavedeného pojmu národní literatura, z metodologického úsilí vidět tento celek v mezioborovém dialogu překračujícím úzké etnicko-jazykové bariéry. K tomu je však nutné doplnit, že v českém kontextu jde výlučně o abstraktní proklamace, nikoli o záměrné „pokládání“ kamenů či podlaží k literárněhistorickým projektům, o které se pokouší např. tzv. interkulturní komparatistika (Cultural Studies).¹ Ta analyzuje literární tvorbu geografických regionů považovaných za kulturní areály, které není možné pochopit prostřednictvím klasického studia národních literatur. Za příklad může posloužit heterogenní, slovansko-neslovanská střední Evropa vyznačující se velkým počtem etnosů, konfesí a poetik na malém prostoru a také analogickým způsobem interkulturní a umělecké komunikace². Americká komparatistka bengálského původu Gayatri Ch. Spivak v knize *Death of a Discipline*

¹ Viz I. Pospíšil: Disperze a míjení: literatura a její výzkum na prahu nové éry. *Slavica Litteraria* 12, 2009, č. 1, řada X, s. 25–39. Týž: Několik úvah o dialogu obecně a o dialogu kultur a zvláště o jejich místě v literární vědě. In: *Dialog kultur II. Sborník příspěvků z vědecké konference s mezinárodní účastí pořádané ve spolupráci se Společností Franka Wollmana při FF MU v Brně. Hradec Králové* 12. 11. 2002. Ed. O. Richterek, Ústí nad Orlicí 2003, s. 7–19. M. Zelenka: Literární věda a slavistika, Praha 2002. P. Kučera – M. Zelenka: Die Multikulturalität der Welt und das Problem des interkulturellen Dialogs. Zum Konzept einer dialogischen Komparatistik. *Germanoslavica* 7 (12), 2000, č. 1, s. 177–182 (Festschrift für Prof. Dr. Antonín Měšťan zu seinem 70. Geburtstag).

² Viz naši recenzi třídílného kompletu *History of the Literary Cultures of East – Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries*. Volumes I, II, III. Eds. M. Cornish-Pope and J. Neubauer. Amsterdam–Philadelphia 2004, 2006, 2007. *World Literature Studies*. *New theoretical Vista in Comparative Literature* 1 (18), 2009, č. 1, s. 77–80.

(New York 2003)³ tvrdí, že interkulturní výzkumy se v minulosti přizpůsobovaly mocenskému pohledu amerických elit – předmětem výzkumu byly „šedé zóny“ smíšených kultur s demokratickým politickým a ekonomickým uspořádáním, tj. ohniska napětí. Reforma kulturních studií spočívá v tom, že nebudeme konfrontovat jednotlivé národní literatury, resp. literatury konkrétních států a „vlastí“ proti sobě, ale že všechny tyto jednotky budeme zkoumat jako mnohokulturní, tedy nebudeme podřizovat kulturní studia zkoumajícímu a kultuře, v jejichž zájmu se toto srovnávání realizuje.

České myšlení o srovnávací literatuře získalo nový impuls v podobě překladů dvou žánrových „úvodů“, jakýchsi propedeutik do literární komparatistiky. Jestliže první publikace vynikajícího španělského literárního vědce Claudia Guilléna *Entre lo uno y lo diverso. Introducción a la literatura comparada (Mezi jednotou a růzností. Úvod do srovnávací literární vědy)*, široce překračuje své obsahové i formální vymezení, druhý titul německé komparatistky Angeliky Corbineau-Hoffmann *Einführung in die Komparatistik (Úvod do komparatistiky)*⁴ je skutečným „vstupem“ na složitý terén srovnávací literární vědy, která se dnes vzdává svého tradičního filologického vymezení a posouvá se k antropologii, sociologii, teorii areálu jako komunikační zprostředkovatel nejrůznějších typů intelektuálních reflexí. V obou případech se jedná o překlady druhého přepracovaného vydání, což přesněji odpovídá záměrům autorů, kteří pohotově reagují na perspektivy a potřeby dynamicky se rozvíjejícího oboru.

Claudio Guillén (1924–2007), který se trvale zařazuje mezi významné světové komparatisty, pocházel z bilingvního, španělsko-francouzského rodinného prostředí, dětství prožil ve Španělsku, po porážce republiky Francovými vojsky rodina emigrovala do USA, v roce 1953 získal doktorát na Harvardově univerzitě, kde se později stal pravidelným hostujícím profesorem, přičemž od 60. let přednášel na řadě evropských a amerických univerzit. Do vlasti se jako renomovaný komparatista vrátil až po změně politických poměrů v roce 1982, kdy na Universidad Autónoma v Barceloně založil katedru srovnávací literatury. Roku 2001 se stal členem prestižní Španělské královské akademie jazyka za své celoživotní dílo.⁵ K srovnávací literární vědě Guilléna jako znalce renesanční poezie a prózy přivedla snaha interpretovat španělskou vícejazyčnou a národnostně diferencovanou literaturu v evropských souvislostech. Teoretické výsledky svých literárněhistorických soudů zúročil v napsání své knihy *Mezi jednotou*

³ G. Ch. Spivak: *Death of a Discipline*. Columbia University Press, New York 2003.

⁴ C. Guillén: *Mezi jednotou a růzností. Úvod do srovnávací literární vědy*. Předmluva O. Král. Přeložili A. Housková, A. Berendová a M. Housková. Praha, Triáda 2008, 456 s.; A. Corbineau-Hoffmannová: *Úvod do komparatistiky*, Praha, Akropolis 2008, 208 s.

⁵ Životopisné údaje čerpám z informativního nástinu na záložce knihy, který vypracovala A. Housková.

a růzností. Úvod do srovnávací literární vědy, která vyšla poprvé v roce 1985 a poté v upraveném, rozšířeném vydání roku 2005. Můžeme tu doplnit, že nikoli náhodou nejmladší generace španělských komparatistů, jako např. C. Domínguez v návaznosti na Guillénova východiska i Ďurišinovu teorii meziliterárnosti hovoří o nutnosti napsat srovnávací dějiny literatur Pyrenejského poloostrova⁶.

Guillénova rozsáhlá příručka komparatistiky, která je věnovaná H. Levinovi a R. Wellkovi, představuje dnes již klasickou práci, v podstatě vysokoškolskou učebnici běžně citovanou v americkém a západoevropském kulturním kontextu. V česko-slovenském prostředí byla známa nejen hispanistům, ale především slovenským teoretikům D. Ďurišinovi (autor těchto řádků vzpomíná na rozhovor v Ďurišinově bratislavském bytu v dubnu 1995, kde byl s výhradami doporučován Y. Chevrel a C. Guillén) a poté P. Koprdoovi, který počátkem 21. století pro interní potřebu svých seminářů přeložil první tři metodologicky koncipované kapitoly.⁷ Označit knihu za propedeutiku, jak má ve svém podtitulu, je výraz autorské skromnosti: Guillén chce zmapovat stav srovnávací literární vědy v 20. století, zejména radikální obrat v humanitních oborech, nové podněty poststrukturalismu, fenomenologie, tzv. nové historie, feminismu, interkulturních a postkoloniálních studií, které přispěly ke zpochybnění předmětu metod a zkoumání k hledání nových kategorií a paradigmata adekvátních pluralitě a složitosti současného světa.

Kniha se rozpadá do dvou částí: první (1.–11. kapitola) mapuje statut komparatisty, autora a kulturního území, zároveň zachycuje historický nástin oboru od romantických počátků přelomu 18. a 19. století přes pozitivistický rozmach ve Francii až po americké období a koncepce generální či světové literatury. První blok uzavírají pasáže o komparativní taxonomii (otázka vztahu literatury k jiným druhům umění) a úvahy o zdrojích nadnárodnosti literatury, v jejímž rámci Guillén informuje o tzv. studiích Východ-Západ jako konkretizaci interkulturního dialogu mezi jednotou a růzností. Guillén srovnává např. soubory děl čínské a evropské poezie na základě teoretického kritéria paralelismu. Druhá část (12.–16. kapitola) přináší zajímavé poznatky o genologii, morfologii a tematologii, přičemž neopomíjí ani tradiční či inovativní druhy zkoumání mezinárodních vztahů včetně např. intertextuality a typů překladu. Guillén svůj komparativní exkurz poté zakončuje pojmoslovnou sondou do oblasti historio-

⁶ Cesar Domínguez: The Horizon of Interliterary Theory in the Iberian Peninsula: Reception and Testing Ground. In: The Horizon of Contemporary Slavic Comparative Studies, ed H. Janaszek – Ivaničková, Dom Wydawniczy ELIPSA. Warszawa 2007, s. 70–83.

⁷ Guillénovu práci se v konfrontaci s monografií Y. Chevrela: La littérature comparée. Paris, Presses Universitaires de France 1989 zabývá P. Koprda: Pojmoslovie disciplíny. Vysokoškolské příručky teorie meziliterárnosti. In: P. K. a kol.: Meziliterární proces I. Meziliterárne aspekty staršej literatúry. Nitra, FF UKF 1999, s. 45–76.

logie, tj. teorie dějin literatury a analyzuje klíčové jednotky přesahující úzce národní prostor jako období, školy, proudy, hnutí a generace.

Podívejme se ve stručnosti na základní myšlenky této objevné práce, která by měla patřit k povinné výbavě nejen teoretiků kultury, ale každého historika národní literatury.⁸ Za metodologicky nejzávažnější partie lze považovat první tři kapitoly (1. *První definice*, 2. *Lokální a univerzální*, 3. *Jednota a různost*) a 10. *Tři modely nadnárodního přístupu*. Guillén chápe komparatistiku jako tematicky specifikovanou linii či obor literárněhistorického bádání, které se zabývá studiem nadnárodního literárního procesu, a to z hlediska pojmů, které nejsou výlučně národní. Přívlastek „nadnárodní“ je pro Guillén přijatelnější než termín „mezinárodní“ či „meziliterární“ (jak je chápe např. D. Ďurišin), protože badateli východiskem nejsou izolované národní celky ani strukturalistické hledisko mezi nimi, které by mohlo vést ke kulturním nacionalismům. Komparatista, který se neustále pohybuje mezi lokálním a univerzálním (jedinečným a obecným), si uvědomuje dvoupólovost či binaritu literárního procesu: uměleckost (slast z literatury jako umění) × sociálně (dílo jako čin a odpověď na nedostatky historického prostředí), kritická praxe (konkrétní interpretace jednotlivých děl) × teorie (vysvětlení pojmů), individuální tvorba, autor, originalita × literární systém (celek, žánr, kontext, generační hnutí), lokální × univerzální. Komparatista odmítá zabývat se pouze jedním pólem z načrtnutých opozic, nesoustředí se jen na národ či na vizi světovosti, zůstává vždy v zajetí historických limitů, které se snaží vědomě překonat. V popředí komparatistických výzkumů se ocitají především spisovatelé, kteří nezapadají do homogenního kulturního prostředí, v němž žijí a tvoří. Guillén vedle Cervantese, Marqueze, Tassa, Rubena ad. připomíná dokonce J. Kollára a jeho *Slávy dceru* jako příklad středoevropského vrstvení kulturních vlivů, které se v tomto areálu stalo normou. Kollár podle španělského komparatisty stojí u zrodu moderní slovenské literatury, ale i údajně militantního panslavismu (Kollár, jak je dnes historicky doloženo, pojem slovanské vzájemnosti nevytvořil, pouze zrevidoval a naplnil novým obsahem).

Guillénova metodologická pozice je jednoznačně protiderridovská a obranná vůči některým současným poststrukturalistickým konceptům. Literární dějiny nejsou dějinami zpřítomňování vyprázdňené struktury, ale naopak dialektickým hledáním (Guillén má na mysli schopnost vnímat složitost a proměnlivost světa), které permanentně lokalizuje kulturní a literární realitu mezi jednotu a rozmanitost. Polarita mezi těmito póly se podle Guilléna vyjevuje zejména v jednom z nejproduktivnějších typů moderního komparativního zkoumání, konkrétně v oblasti East/West Studies, které začleňují např. východní evropské (slovanské) literatury

⁸ Pro Guillénovu metodologickou pozici je důležitá jeho předmluva k vydání z roku 2005 – v českém překladu pod názvem *Komparatistika a krize humanitních věd*. In: C. Guillén, op. cit., s. 413–422.

či čínské a japonské písemnictví do světové slovesné cirkulace, neplatí tu tedy univerzální pořádek nebo norma vyvozená ze západního evropocentrizmu. Narušuje se tu Jakobsonem anticipovaný princip paralelizmu mezi výrazem a obsahem jako ontologickým základem znaku, např. čínská poezie – mj. starší než evropská – je založena na virtuozitě formy, tj. na výrazové variantnosti, která ve své podstatě přestává být paralelistická. Guillén upozorňuje na konkrétní realizace komparativních výzkumů založených na třech modelech (zdrojích) nadnárodnosti. První představuje nadnárodnost vytvořená genetickým kontaktem rozličných národních kultur. Druhá nadnárodnost je vyvolaná typologickými souvislostmi, jde tedy o zkoumání literárních jevů a procesů z různých kulturních oblastí, které jsou geneticky nezávislé, avšak determinovány společnými historicko-spoolečenskými podmínkami. Je zřejmé, že tento typ se nejvíce blíží Ďurišinu pojmu zvláštní meziliterární společnosti. Třetí nadnárodnost je realizována teoretickým modelem, Guillén tím má na mysli, že srovnávané celky literárních děl (např. při studiu Západ-Východ) se konstituují z teoretických premis, např. z diachronních vývojových zákonitostí, z žánrů, stylů apod. Guillén, pokud bychom jej parafrázovali, tento typ chápe jako otevřený střet kritiky a dějin s teorií, tedy jako střet národních vědomostí o poezii se znalostmi týkajícími se poetiky. Komparatista verifikuje teoretické výroky nikoli proto, aby je potvrdil či negoval, nýbrž proto, aby je rozvinul a modifikoval. Guillén v tomto ohledu vychází z často citovaného Ďurišina, z jeho typologických výzkumů, nezaložených na přímém kontaktu. Badatelovo tvrzení, že nadnárodní textové soubory je možné vytvořit mimokontaktovémi teoretickými kritérii (teorie kultury, mytologie, náboženství, jazykové, sociologické, antropologické modely apod.), však platí za podmínky, že každý jev, prvek či dílo tohoto souboru musí mít empiricky průkazný kontakt s ostatními díly tohoto souboru. Guillén zde připomíná i metodologickou iniciativu V. M. Žirmunského zkoumajícího feudální eposy euroasijské středověké literatury jako nikoli vlivologické, ale jako typologické analogie na základě podobného stavu společnosti.

Guillénova komparativní příručka překračuje jazykové, kulturní či ideologické hranice, je interdisciplinární, mezikulturní a otevřená problémům současného světa. A co je důležité z pohledu slavisty, neplatí pro ni „slavica non leguntur“, badatel mnohdy uvádí příklady ze slovanských literatur, také nepodceňuje výsledky, k nimž dospěla tzv. východní komparatistika. Český překlad nesporně obohatí domácí literárněteoretické myšlení. Nezbyvá než litovat, že k edici nebyla připojena rozsáhlejší předmluva, která by Guillénovu edici kriticky zařadila do kontextu. Esejistický úvod O. Krále *K českému vydání Guilléna*⁹ vzbuzuje spíše rozpaky svými tvrzeními o Guillénovu eklekticismu a neoteví-

⁹ O. Král: K českému vydání Guilléna. In: C. Guillén: Mezi jednotou a růzností. Úvod do srovnávací literární vědy, Praha 2008, s. 9–11.

rání oborových perspektiv, rovněž V. Černý určitě nebyl „*jediný náš komparatista, který vykazuje zřetelný pathos humanity západní*“¹⁰. Také připojená bibliografie komparativních titulů v češtině, resp. v slovenštině (s. 405–412) je zcela nedostačující zejména ve znalosti toho, co bylo u nás v komparatistice vykonáno. Jako kdyby neexistovala souvislá linie českého komparativního myšlení spjatá se slavistikou existující od J. Polívky, V. Tilleho, F. Wollmana přes R. Wellka až po S. Wollmana, J. Hrabáka, I. Dorovského, I. Pospíšila ad., ale jen sborníky vyšlé z prostředí Centra komparatistiky na FF UK v Praze, které se hlásí k hermeneutice a intuitivismu V. Černého. Problémem zůstává, že moderní srovnávací myšlení se napájí i z jiných zdrojů, než je např. hermeneutika, k níž se pražské Centrum hlásí. Bibliografie nezachycuje ani slovenské práce D. Ďurišina, A. Popoviče, M. Bakoše, T. Žilky či P. Koprdu, který dnes patří k renomovaným a citovaným teoretikům komparatistiky. Ukazuje se, že volání po modernosti, po nových „cestách a hranicích“ musí být doprovázeno znalostí tradice, která na druhé straně musí být rozvíjena, ale i překračována. Chci-li se k něčemu opozičně vymezit, musím znát to, co kritizují a neopomíjet práce z oblasti tzv. česko-slovenské školy literární komparatistiky, která je ve světě běžně respektována včetně Guilléna a dalších badatelů (Z. Konstantinovič, D. Fokkema, A. Gnisci, Y. Chevrel, D. H. Pageaux, P. V. Zima ad.). Bibliografie nezachycuje vůbec práce tzv. brněnské genologicko-morfologické školy, která dnes našla metodologické vyústění v konceptu tzv. žánrové integrované typologie,¹¹ naopak uvádí práce těch autorů, kteří s komparatistikou nikdy nic společného neměli. Překladatelka A. Housková se svým kolektivem (A. Berendová, M. Housková) vykonala velký kus práce, kterou je třeba ocenit. Celkově však edice nevyužila příležitost, kterou ji Guillénova komparativní příručka nabídla.

Druhá komparativní propedeutika *Úvod do komparatistiky* od Angeliky Corbineau-Hoffmann (nar. 1949), profesorky srovnávací literatury na univerzitě v Lipsku, stejně jako Guillénova publikace si klade otázku terminologických a sémantických předpokladů oboru, jehož dějiny a nejrůznější chápání jsou zde obrysově načrtnuta. Oproti rozsáhlému Guillénovu textu Corbineau-Hoffmann chce zájemce o studium srovnávací literární vědy zorientovat v disciplíně, pro níž „*pobyt v hraničních zónách nebo prostorách mimo jazykové a národní hranice či nad nimi je... normálním stavem existence*“.¹² V čtyřech tematických okruzích (*Komparatistika – první přiblížení, Obrysy komparatistiky, Srovnání literatur a Literatura v kulturním kontextu*) Corbineau-Hoffmann postupuje jed-

¹⁰ Ibidem, s. 9.

¹¹ Viz: sb. *Integrovaná žánrová typologie*. Ed. I. Pospíšil – J. Gazda – J. Holzer, Brno 1999. Dále sb. *Areál – sociální vědy – filologie*. Ed. I. Pospíšil, Brno 2002. I. Pospíšil: *Nová literatura a areálová studia*. In: *Litteraria Humanitas XII. Moderna – avantgarda – postmoderna*. Ed. D. Kšicová – I. Pospíšil, Brno 2003, s. 7–19.

¹² A. Corbineau-Hoffmannová: *Úvod do komparatistiky*, Praha 2008, s. 15–16.

notnou metodikou: vždy přehledně uvede pojem, který definuje: poté poskytne ilustrační příklad a výkladově koncipovanou pasáž uzavře rekapitulujícím zobecněním, eventuálně nenásilnou demonstrací různých problémů k řešení problematice. Komparatistika podle německé badatelky nepředstavuje přísně vymezenou a ustálenou vědu vyžadující užití konkrétní metody – v tomto momentu se stýká s C. Guillénem –, spíše je diskusním polem hodnotových reflexí, které pracují s pojmem text a zejména kontext jako rámcovými a zároveň komplementárními propojenými termíny, protože v komparatistice vždy texty vztahujeme k jiným textům, tedy chápeme je na pozadí nejrůznějších kontextů.

Autorka postupuje od literatury světové, triadické rozlišení (Goethovo, kvantitativní a kanonické pojetí) volně kopíruje Ďurišinou systematiku, aniž by byl slovenský komparatista připomínán. Ten je však citován při jiné příležitosti – v kapitole věnované vlivu a recepci, při rozčlenění vztahů na geneticko-kontaktní a typologické. Patrně nepřesností překladu než neznalostí je zde používáno nonsensové spojení „typologický kontakt“. Ďurišín hovoří o „typologických souvislostech“ jako interních a externích formách analogií podmíněných konkrétním vlivem či tlakem recepčního prostředí. Pokud by byly využity Ďurišiny poslední práce¹³ (a nikoli do němčiny přeložené studie z konce 60. let), rovněž přeložené do světových jazyků, věc by byla zřejmá. Corbineau-Hoffmann nejprve vymezuje vztah literatury „obecné“ a „srovnávací“ – dovolává se tu slavné Wellkovy kritiky francouzského komparatisty Paula van Tieghema.¹⁴ K tomu je nutné dodat, že ona ostrá „binární“ opozice u francouzského badatele vznikla, jak správně připomíná autorka, spíše sémantickým posunutím v úvahách odkazujících vědců než že by takto zjednodušeně ji bylo možné doložit u samotného van Tieghema. Ostatně R. Wellek si této skutečnosti byl vědom a svůj návrh na zrušení těchto dvou sfér podmiňoval konkrétní literárněhistorickou praxí, tj. potřebami americké komparatistiky 40. a 50. let, která se osvobozovala z intuitivismu tzv. nové kritiky.

Sympatická na úvodu je i jistá obhajoba pojmu „vliv“ nepřesně konotujícího pozitivistickou kontaktologií či „vlivologií“. Pomyslnou zkázu tohoto termínu završil právě zmíněný Ďurišín, jemuž už např. brněnský teoretik literatury a komparatista I. Pospíšil oponoval praktickou potřebou tohoto pojmu:¹⁵ jeho

¹³ D. Ďurišín: *Čo je svetová literatúra?* Bratislava 1992. Týž: *Teória medziliterárneho procesu I*, Bratislava 1995. Týž a kolektiv: *Medziliterárny centrizmus stredoeurópskych literatúr*. České Budějovice – Brno – Bratislava 1998. Dále sb. *Dobrodružstvo bádania. O živote a diele Dionýza Ďurišina*. Ed. J. Koška, Bratislava 2002.

¹⁴ René Wellek: *The Crisis of Comparative Literatur*. In: *Proceedings of the Second International Congress of Comparative Literature I*. Ed. W. P. Friedrich, Chapel Hill 1959, s. 149–159. Rovněž vyšlo pod stejnojmenným názvem v knize R. W.: *Concepts of Criticism*. New Haven 1964, s. 282–295. Český překlad in: *Dialog*, 1965, č. 3, s. 16–24. Poté vyšlo v antologii *Západní literární věda a estetika*. Ed. J. Levý, Praha 1966, s. 323–331.

¹⁵ I. Pospíšil: *Slavistika na křižovatce*. Brno 2003. Týž: *Utopičnost a hlubinnost literární vědy*

antropologickým základem, který je možné interpretovat jako výraz historicky doložitelného genetického vztahu či kontaktu. Podle Corbineau-Hoffmann závislost nemusí znamenat podřízenost či méněcennost, naopak jako „terminus technicus“ lze vliv vztahovat i na díla dalších uměleckých řad a kontextů, kde se tento pojem stýká buď s „působením“ či „receptí“, která má metodickou výhodu afirmativní anticipace, nikoli jen pasivního příjmu.

Drobnou námitku, která však vyplývá z odlišného pojmoslovného úzu, můžeme uplatnit u subkapitoly *Dějiny a typologie literárních žánrů*,¹⁶ kde pro českého příjemce nezvykle působí sémantické překrývání literárních žánrů a druhů. Vymezení žánru jako otevřených systémů vyznačujících se formálními a funkčními znaky je příliš obecné stejně jako uvedená systematika a typologie. Stačí skromně odkázat např. na polskou genologii (S. Skwarczyńska, J. Trzynadlowski ad.) či na brněnskou, morfologicko-genologickou školu, kterou dnes nejvýznamněji reprezentuje již uvedený Ivo Pospíšil. Přece jen genologie – i přes svou blízkost k srovnávací literární vědě – není její subdisciplínou – nýbrž samostatným oborem, který v středoevropské tradici v 70. letech minulého století čerpající z formálně exaktních směrů zažíval svůj vrchol.¹⁷ Obdobně zřejmě nelze komparatistiku nahradit aspektem „komparování“; literatura není jen specifickým způsobem psaní a čtení, tedy jakousi intelektuální reflexí, která komunikačně propojuje jednotlivé oblasti vědění. V českém pojetí také rozlišujeme pojmovou dvojici „fikční“ a „fiktivní“ texty.¹⁸ Současná teorie fikčních světů, jíž se německá autorka dovolává, pracuje pragmaticky s jazykem jako s jedinou realitou. Překladatelka V. Jičínská však místo fikční chybně překládá fiktivní. Stačilo stručně vysvětlení redaktora či překladatelky v odkazující poznámce a terminologická „nepřesnost“ by byla vysvětlena. Rozpaky vzbudí i směšování referenční nejasnosti textu s jeho „fikčností“ (fiktivností): autorka zřejmě má na mysli „literárnost“ textu, o které už kdysi mluvil R. Jakobson nebo J. Mukařovský, který odmítal slučovat literární dílo s jistými „obsahy“ či psychickými stavy tvůrců, ale chápal je jako estetický objekt (sdělení), znak zaměřený sám na sebe. Proto dovolání masmediálního teoretika Marshalla McLuhana jako iniciátora teze o literatuře jako vědomém směřování čtenáře především k jazykovému ztvárnění působí v českém kontextu poněkud banálně.

Pravděpodobně nejpřínosnější je *Úvod* ve čtvrté kapitole, kde autorka kriticky těží z tradice všeobecné literární vědy v Německu (*Literatura v kulturním kontextu*). Corbineau-Hoffmann se zde podnětně zabývá imagologií, vztahem

(meditace in margine projektu Dionýze Ďurišna). Opera Slavica 3, 1993, č. 1, s. 44–47.

16 A. Corbineau-Hoffmannová: Úvod do komparatistiky, Praha 2008, s. 99–118.

17 Viz: J. Hvišč: Problémy literárnej genológie. Bratislava 1979.

18 A. Corbineau-Hoffmannová, op.cit., s. 119–190.

literatury k umění a vědě či významem literárněhistorické periodizace. Zejména úvahy o imagologii se mohou v českém prostředí stát empirickým korektivem běžné badatelské sféry, kterou Paul van Tieghem označoval jako „littérature comparée“ (literatura srovnaná). Podnětnost studia „národních“ mýtů či iluzí prostřednictvím uměleckých (fikčních) textů, konfrontace „images“ mezi sousedy ukazuje na relativní nezávislost na vnějším (reálném) světě a také vypovídá o estetice identity a alterity v meziliterárním prostoru konkrétního areálu. Můžeme zde doplnit, že tato relativně nová komparativní metoda se objevila v prostředí německých a francouzských komparatistů na přelomu 50. a 60. let minulého století, kdy K. Adenauer a Ch. de Gaulle pokládali symbolické základy evropské integrace, pro níž jako klíčové se jevílo překonání tradiční francouzsko-německé rivality, resp. její symbolické „odklonění“ z politicko-ideologické roviny do zájmové sféry intelektuálního diskursu. Netřeba zdůrazňovat, co z tohoto typu studia meziliterárnosti vyplývá pro potřebné rozšíření dějin národních literatur v středoevropském prostoru (např. česko-německé nebo slovensko-maďarské vztahy).

Jestliže jsme u překladu Guillénovy publikace konstatovali jistý deficit redaktorské, resp. editorské práce, totéž platí i pro překlad německého *Úvodu*, který jako studijní příručka nevstupuje do plodné konfrontace s linií českého literárně-teoretického myšlení.¹⁹ Poněkud kostrbatý překlad V. Jičínské mohl odpovědný redaktor korigovat vlastním interpretačním úvodem nebo stručnými poznámkami pod čarou, které by terminologicky vysvětlily vzájemné shody a rozdíly. Naprosto nedostatečná je výběrová bibliografie komparatistických textů dostupných v češtině, kde se uvádějí stejně jako u Guillénova textu práce pražského Centra komparistiky na FF UK, nikoli třeba tituly např. již citované brněnské školy, která nejen na slavistickém materiálu rozvíjí tradici strukturalního a fenomenologického myšlení. Tyto kritické postřehy však míří nikoli na knihu samotnou, nýbrž na způsob její prezentace a začleňování do domácího kontextu.

Oba texty nesporně obohacují spektrum české literární vědy, která se dosud pohybovala na terénu hermeticky uzavřených národních literatur. Inklinace ke kulturní komparatistice – u Guilléna i Corbineau-Hoffmann evidentní –, znamená spojení textové reality s výzkumem mezikulturního dialogu, multikulturalismu a filozofie kultury. Interkulturní komparatistika se stává disciplínou reciprocit studující procesy a mechanismy výměny a transformace slovesných textů v mezikulturním prostoru, v němž dochází k difúznímu, hybridnímu

¹⁹ Viz M. Zelenka: The Czech and Slovak Tradition of Interliterariness in the Context of Current Comparative Literary Studies. In: The Horizons of Contemporary Slavic Comparative Literature Studies. Ed. H. Janaszek-Ivaničková, Warszawa 2007, s. 99–108. Týž: Češka in slovaška literarna komparativistika – stanje in dosežki (od Welleka in Wollmana k Đurišinovi). Primerjalna književnost 28, 2005, č. 2, s. 1–15.

a synkretickému křížení rozmanitých poetik. Takto chápaná komparatistika, která postuluje nové oborové hranice, je zároveň cestou od ontologického pojetí k epistemologickému vymezení srovnávací literární vědy, o níž skeptici tvrdí, že svým pangramatologickým charakterem může být poslední šancí humanitních oborů.

